

”Robotrevolutionen”, verkligheten och fiktionen

DANIEL BODÉN är fil.dr i etnologi och verksam vid Uppsala universitet. Hans doktorsavhandling, *Systemmänniskan: En studie om människa, automationen pock det senmoderna förnuftet (2016)*, handlade om *det senmoderna arbetslivets sociala former och tekniska utveckling*. Hans forskningsintressen är i allmänhet relationen mellan teknik och social omvandling, men berör också frågor om etnografi och historiska processer.

Vilka är vi? Varifrån kommer vi? Vart är vi på väg? Vad förväntar vi oss? Vad står i beredskap för oss? Många känner sig bara förvirrade. Marken gungar under fötterna, de vet inte var upphovet ligger, vet inte varför. Detta inre tillstånd är ångest, får det mer bestämda konturer blir det tal om fruktan (Bloch 1995:4).

På vilket sätt kan fiktion berika etnologiska studier av människors samhällsliga villkor? Den här artikeln argumenterar för att den som studerar fiktiva verk, noggrant analyserar deras sakliga innehåll och tolkar sakinnehållets sociala undertext kan förstå de kollektiva symboler genom vilka människor gör sina rådande villkor begripliga. Genom att studera samspelet mellan avbildade föremål, figurer, ljussättning och val av färger kan etnologen få insyn i dominerande sociala stämningar och känslomodus under en given tid.

När jag i arbetet med min egen avhandling botaniserade i Kungliga bibliotekets tidningsarkiv stötte jag ofta på dramatiska bilder, berättelser, teckningar och målningar vars motiv väckte nyfikenhet och förundran, men som på grund av sin allmänna och uppenbart uppdikade natur tedde sig svåra att involvera i studien. Teckningen här intill, som jag hittade på ett uppslag i *Expressen* 1955 är precis en sådan fantastisk bild.

I förgrunden syns en man som står vid en maskin. Maskinens manuella rattar och reglage blänker i skymningsljuset. I sin hand håller han en hammare. Vi kan på goda grunder anta att mannen ska föreställa en verkstadsanställd arbetare. Inifrån fabriken verkstad blickar han ut över gårdsplanen där han vid fabriksporten får syn på den dramatiska siluetten av ett mekaniskt vidunder – En jättelik människolik robot, vars förmodade kapacitet får den manuella maskinen att te sig hopplöst

föråldrad. Det kalla stålet glänser i ljuset från de omkringliggande industrierna. Ljuset reflekteras mot fabriken stenbelagda gårdsplan. Porträtterad i detta motljus ter sig den mekaniska varelsen skräckinlagande. Inte så mycket för att den signalerar aggressivitet eller illvilja, utan på grund av dess likgiltighet. Den stirrar

stumt ut i luften, oberörd och utan hänsyn till den värnlösa människan. På fabriksporten kan vi läsa "Hands wanted". Arbetsköparen söker arbetskraft (*Expressen* 3. 7. 1955).

Bildkompositionen och relationen mellan de avbildade figurerna uppbringar en olycksbådande stämning. Spänningen lig-

"Vän eller fiende." Bilden är hämtad ur Expressen, 3. 7. 1955, men publicerades ursprungligen i den brittiska satirtidningen Punch veckan innan. Rutan med benämningen "den andra industriella revolutionen" har lagts till i Expressens version.

ger delvis i ovissheten om vad som skall ske därefter. Fortsättningen lämnas öppen för fantasin.

VETENSKAP OCH FIKTION

Är den scen som precis beskrivits sann eller påhittad? Vårt sätt att förhålla oss till världen tycks ofta utgå ifrån ett kunskapsparadigm där fakta och fiktion utgör varandras motpoler. Medan fakta får stå för det sakliga och tydligt föreliggande får fiktionen representera det uppbyggda och godtyckliga. Medan det sakliga förbehålls vetenskapen med dess regler och systematik inskränks fiktionen och intuitionen till de fina konsternas domän (Cohen 2013:3). Konstnärliga alster har därför sällan varit privilegierade kunskapskällor för de som på vetenskaplig grund försökt studera samhället.

”Litterär gestaltning och fiktion skaver i vetenskapliga analyser”, skriver historikern Kim Salomon. Samtidigt menar han att gränsen mellan vetenskap och fiktion inte är så självklar som det ibland kan tyckas (Salomon 2013:436 f). Forskare inom teknikhistoria och litteraturvetenskap vittnar t.ex. om hur vetenskapliga prognoser och uppbyggda litterära gestaltningar funnit näring i varandra, att riktiga vetenskapliga fynd har gett upphov till litterära alster och att konstnärliga verk har stått som modell för vetenskapliga innovationer (Ramsten & Godhe 2010; Höhler 2015; Williams 1990). Här skulle man till och med kunna hävda att fiktionen och det sakligt vetenskapliga rent av förutsätter varandra: De är ömsesidigt involverade i en fortlöpande produktion av vad vi som samhällsvarelser uppfattar som verkligt och möjligt.

Sociologen Henri Lefebvre menade

t.ex. att samhälleliga sakförhållanden som hålls för sanna, så snart de kan fastslås redan är på väg att överskridas (Lefebvre 2009:139). Det som uppfattas som faktiskt och begripligt hör det förgångna till, och nuet är ett skridande tillstånd där det som tagits för beständigt ideligen förflyktigas, för att anta nya former och på nytt undfly sina bestämmningar. Enligt filosofen Ernst Bloch hänger detta samman med att erfarenheten och den för handen varande verkligheten överskrider sig själv och förmedlar diffusa förnimmelser om en värld i rörelse som människor ständigt försöker tyda, förutse och begripliggöra (Bloch 1995:4). Den låter människor ana sådant som de ännu saknar begrepp för och som därför ännu inte förverkligats, varför tillvaron ter sig förenad med föremålslösa känslor som hopp och ängslan. I detta förvirrade tillstånd menade Bloch att sagorna, konsten och litteraturen fyller en viktig funktion: De erbjuder former genom vilka de diffusa aningarna kan göras begripliga (Bloch 1995:110). Genom att avbilda och beskriva, alltså genom att tingliggöra det konturlösa, kan hopp och ängslan omvandlas till väl definierade och hanterbara känslor genom vilka människor skapar mening och riktning i sitt handlande.

Att olika former av fiktion på detta vis skulle ha en terapeutisk verkan har stöd inom en rad olika discipliner som antropologi, folkloristik, litteraturvetenskap och historia (Levi-Strauss 1955; Stattin 2008 [1983]; Jameson 2002; Godhe 2004). Genom att lyfta upp och dramatisera sina gemensamma erfarenheter kan människor symboliskt bearbeta och lösa tillvarons upplevda komplexitet. Konstnärliga och litterära gestaltningar kan på detta vis studeras som ”samhälleliga symbolhandlingar”, som inte bara säger något

om-, utan också påverkar människors förståelse för världen och deras agerande i den (Jameson 2002). Det finns därmed anledning att som den tyske etnologen Rudolf Schenda föreslagit, utsätta fiktionen för socialhistorisk tolkning (Schenda 1985).

KF:S HELAUTOMATISKA KAFFEROSTERI

Vad var det då för samhällelig tillvaro som det tecknade vidundret och den värnlösa människan symboliskt bearbetade? Led-

trådar till detta kan vi hitta i en serie reportage i samma tidning några månader tidigare. Reportagen fungerar här tillsammans som den helhet gentemot vilken jag avser att tolka bilden på människan och maskinen. Vad som blir intressant är den spänning som uppstår mellan bilden och de diskussioner om samhällets utveckling som florerar i samtidens kvällspress.

I en artikelrubrik läser jag: ”Maskinerna sköts av knappar. Och knapparna sköts av – maskiner. Detta är automation. Den helautomatiska fabriken. De grå lådornas revolution i svensk industri” (*Expressen* 21.2. 1955). I ett reportage om

Tecknaren Edvard Lindahls bild av automationen och fritiden 1955. Illustration ur Bosse Sundin, Den kupade handen: Historien om människan och tekniken, 1991.

Kooperativa Förbundets nya kafferosteri på Hisingen i Göteborg kunde läsaren få en inblick i de nya villkor som präglade produktionen av Cirkelkaffe: I KF:s kafferosteri skedde nämligen kafferostningen sedan en tid tillbaka till stora delar automatiskt. Koncernledningen hade investerat i nya maskiner. Med hjälp av den s.k. "elektroniska databehandlingen" (EDB) hade stora delar av det manuella arbetet kunnat ersättas med automatiska maskinprocesser. Det nya rosteriet var sålunda en av de första konsekvent automatiserade anläggningarna av sitt slag i hela Sverige. I rören rasslade kaffebönor, luckorna slamrade, ventilerna visslade och fläkterna susade stillsamt av sig själva medan kaffet rörde sig genom rostfria trummor från station till station.

Framför instrumentpanelen i den närmast sterila fabrikslokalen stod driftteknikern med sina tabeller och anteckningsblock och gjorde beräkningar. Efter att på morgonen ha lagt om huvudströmbrytaren och startat processen brukade han under arbetsdagarna vanligtvis, iförd sin långa vita rock, ta några rutinrundor runt i rosteriet för att stämma av så att alla siffror stämde och nivåer låg där de skulle. Det äldre, "primitiva" kunnande som präglat arbetet hade överlåtits åt maskinerna. Smak, lukt och känsla hade med den elektroniska databehandlingens hjälp översatts till programkod och standardiserats. Vetenskapligt utformade tariffer och matematiska beräkningar kunde med exakthet och jämn kvalitet garantera bästa resultat. Uppgiften var nu att kontrollera så att kaffets väg genom rensmaskinen, kaffesilon och förbehållaren, via rostmaskinen och kylskeppet till vägen och rensningsbaljan förlöpte problemfritt. Paneler med blinkande kontrollampor, reglage och mätare tillkännagav rostningsproces-

sens förlopp och signalerade om driftteknikern behövde ingripa i processen (*Expressen* 21.2.1955).

FRÅN FAKTA TILL FÖRANING

En viktig aspekt av det moderna tänkandet har varit tron på framsteget och den vetenskapliga teknikutvecklingens förmåga att förändra världen. Nya uppfinningar har därför ända sedan modernitetens intåg ideligen åtföljts av fantasieggande visioner om framtiden. Automationen var inget undantag. Under 1950-talet kunde man, som exemplet från kafferosteriet illustrerar, läsa om hur EDB och automation hade börjat omsättas inom industri och handel. Kriget var slut och i Sverige blomstrade ekonomin. LO-ekonomerna Gösta Rehn och Rudolf Meidners modell för solidarisk lönepolitik skapade incitament för framgångsrika företag att höja sina produktivitetsnivåer genom att investera i konstant kapital så som nya, effektivare maskiner.

När företagsägarna återinvesterade delar av de mervärden som arbetarna producerade i nya maskiner skulle inte bara företagen och kapitalägarna gynnas. Ökad produktivitet sågs som motorn bakom såväl välstånd som välfärd, som man menade skulle gynna alla. Relationen mellan svenska arbetsköpare och arbetarrörelse präglades därför centralt av konsensus om nödvändigheten i kontinuerliga rationaliseringar och investeringar i ny teknik (Isacson 2007).

Visionen om den helautomatiska fabriken hade förvisso funnits länge, men EDB pekade på nya konkreta möjligheter att visionen äntligen skulle kunna förverkligas. Automationen blev därför under 1950-talet ett begrepp som var människa

var tvungen att förhålla sig till. Investeringar i nya maskiner togs som intäkt för att något stort var i görningen och EDB blev ledstjärnan i vad som betraktades som en nära förestående ”teknisk revolution” (*Expressen* 22.2. 1956). ”Experterna tror inte bara på den helautomatiska fabriken utan också på det helautomatiska lagret, varuhuset och kontoret” kunde man läsa i pressen (*Expressen* 14.8. 1955). Forskare och experter siade om ett helautomatiserat arbetsliv där människor ”befriats” från tunga lyft, svåra beräkningar, farliga transporter och tröttsamt rutinarbete (*Dagens Nyheter* 2.1. 1955). När de allt intelligentare maskinerna övertog kontrollen över produktionsprocessen skulle samhället nå nya välståndsnivåer. Arbetstiden skulle förkortas till hälften och möjligheterna till rekreation och personlighetsutveckling skulle öka. I Aftonbladet kunde man läsa om de förtjänster som automationen väntades ge: ”År 1980 – efter bara drygt tjugo år – skall vår levnadsstandard vara dubblad, litet efter år 2000 fyrdubblad och kring 2025 åtta-dubblad... Så hoppas många ingenjörer, bekräftar nationalekonomer och förkunnar politiker” (*Aftonbladet* 9.2. 1957). Världen var tillsynes på väg in i automationens gyllene tidsålder.

Kanske var det av denna anledning som statsminister Tage Erlander i samband med konferensen *Tekniken och morgondagens samhälle* (arrangerad av Socialdemokraterna och LO) konstaterade att det fanns en ”en stark känsla av, hur nödvändigt det är, att vi ställer om oss för en tillvaro i automationens och atomenergens tidevarv. Vi har f.ö. inget val” (*Aftonbladet* 17.11. 1955). Jargongen var tämligen deterministisk. Men även om femtiotalets framtidsvisioner idag kan te sig överdramatiserade, så var de inte tagna ur luften.

De hämtade näring i en lång rad tekniska genombrott som under det föregående århundradet väsentligt omskapat människors livsvillkor. Erfarenheten och den för handen varande verkligheten tycktes visa vägen in i framtiden.

FÖRMÄNSKLIGANDET AV MASKINEN

Den tekniska utvecklingen drevs alltså av tydligt samhällsekonomiska och ideologiska krafter. Eftersom företagsledning och centralt beslutsfattande instanser inom arbetarrörelse och socialdemokrati var överens om att vetenskapliggörandet av produktionen var nödvändig för fortsatt utbyggnad av välfärden tedde sig automationen oundviklig (jfr Carlsson 1999). Automationen framställdes nästan som en naturkraft, och det var i detta sammanhang som det i pressen började talas om ”robotar” som om de vore levande varelser – Under samhällsformer där fortlöpande produktivitetssökningar uppfattas som naturliga och kontrollen över produktionsmedlen inte ligger hos de som skall använda dem är det nämligen inte ovanligt att maskiner (åtminstone språkligt) förlänas särskilda krafter, och ibland även mänskliga egenskaper (Harvey 2003:3).

I beskrivningarna av de nya maskinerna föräddes elektroniska kretsar och stål med kvaliteter som annars varit förbehållna den levande arbetskraften. ”Detta kan en maskin göra år 1956. Ta emot en order. Utföra den. Betrakta resultatet. Upptäcka ett fel. Rätta det”, skriver vetenskapsreportern Lennart Edberg och förundras över de elektroniska databehandlingsmaskinernas förmåga att genom så kallad ”återföring”, pröva sig fram för att

nå resultat. Den nya teknikens stora förtjänst var att den i relation till den äldre mekaniseringen inte bara ersatte människans armar, ben och muskelkraft. Fotoceller skulle ersätta ögon och hjälpa maskinerna att "se". Våganordningar, termometrar och sensorer skulle hjälpa dem att "känna". Koder och program skulle "lära maskinerna att tänka", varför databehandlingsmaskinerna passande nog kallades för "elektronhjärnor" (*Expressen* 22.6.1955).

Att elektronhjärnan länkade samman olika maskiner ledde till att den elektroniska kretsen tolkades som nervbanorna hos en levande organism. Edberg skriver att "återföring är en uppfinning som gjorts av livet självt. I levande varelser finns mängder av 'återföringsslingor': nervsystemet ger en muskel order att handla, andra nerver rapporterar hur muskeln arbetar och samspelet fortsätter tills det önskade resultatet nåtts" (*Expressen* 23.2.1955). "Nervsystemet" kunde känna vad de mekaniska lemmarna gjorde och styra de "mekaniska musklerna". Återföringen antydde att maskinen hade begåvats med en egen vilja, att den hade principer och förmådde att dra egna slutsatser i förhållande till en yttre verklighet för att nå uppsatta mål. Som Edberg uttryckte det: "Återkopplingen är robotens surrogat för själsliv!".

DEN SAMHÄLLELIGA VERKLIGHETENS NYA SKAPARE

Framtidens arbetsliv skulle alltså befolkas av tänkande robotar, vars livskraft och mening med livet var att generera samhällselig välmåga. Samtidigt bar ordet robot på ett bagage. Det myntades av författaren Karel Čapek, på vars modersmål

(tjeckiska), "robotar" betyder "påtvungat arbete". I berättelsen R.U.R. (1921), avsåg han med ordet en uppsättning artificiella varelser som under slavlika förhållanden betjänar människorna. De bemannar människornas fabriker och förväntas göra produktionen så billig att människorna drömmer om att förpassa arbete och armod till det förflutna. Men historien utvecklar sig inte som förväntat. När robotarna övertagit människornas sysslor förlorar människorna kontrollen över sin egen utveckling. Framtiden hänger istället på robotarna, som smider planer om att befästa sin position som världens nya härskare och göra sig kvitt sina forna herrar för gott.

I tidningarnas beskrivningar av automationen tycktes Čapeks robotfiktion fungera som en outtalad referensram. "Framtidens människa tar sitt parti – låter ROBOTEN SKAPA ÖKAT VÄLSTÅND", förkunnade Aftonbladet (*Aftonbladet* 9.7.1957). Samhällets framtid målades upp som behäftad med de artificiella varelsernas välvilja, och i likhet med Čapeks satiriska skildring fanns det de som inte var lika övertygade om att robotarna var den välsignelse som utlovats. Resan mot välståndssamhället tedde sig därför i många hänseenden som en Faustisk uppgörelse. Under den tvetydiga rubriken "Automation kräver en ny, skön värld. Men vi måste offra frihet och strejkrätt" fick läsaren en bild av den nya tid som stod inför dörren (*Expressen* 3.7.1955). "Ni vaknade i morse i robotåldern [...] Konstgjorda arbetare hotar ta ERT JOBB", deklarerade *Expressen* (*Expressen* 20.9.1953). Rubrikerna antydde att uppfattningen om den tillsynes oundvikliga "robotrevolutionen" var både mångbottnad och motsägelsefull. Å ena sidan beskrevs robotarna som människornas be-

friare och å andra sidan som erövrare i stånd att göra människan till en underordnad maskinslav.

Vissa menade att robotar, om de fritt fick ”konkurrera med mänsklig arbetskraft”, skulle leda till utbredd arbetslöshet. Människan ansågs under sådana förhållanden vara hopplöst handikappad då robotar var både effektivare och billigare. Robotar kunde jobba dygnet runt utan raster, krävde ingen semester och gick aldrig ut i strejk. Andra menade istället att de tänkande maskinerna skulle skapa nya ”intressanta och väl avlönade jobb”. Robotarna krävde nämligen noggrann, sakkunnig vård och upppassning av specialister (*Expressen* 25.9.1953). Människans uppgift skulle bli att ”ställa i ordning programmet för maskinen och se till att det hela löper som det skall” (*Dagens Nyheter* 2.1.1955).

Många etnologer har skrivit om hur nya verktyg och maskiner gradvis ställt nya krav på de formella och tysta kunskaper som präglar en arbetsplats (Arvastson 1987; Wikdahl 1992; Fägerborg 1996). Etnologen Christer Eldh har t.ex. övertygande visat hur automationen, genom att standardisera utföranden krävde en disciplinering och ”avkvalificering” av den enskilde arbetarens förkroppsligade kunskaper, vilket ofta på fabriksgolven väckte farhågor om att bli överflödig i processen (Eldh 1996).

På ett strukturellt plan innebar alltså automationen att arbetskraften skulle avkrävas skolning. Den Rehn–Meidnerska ekonomiska modellen hyste nämligen tanken att de förändringar som löpande satsningar i effektivare maskiner gav upphov till skulle hanteras genom utbildning. Förreträdelsevis inom områden som elektronik och mekanik (Velandar 1956:55 ff). Annars riskerade samhällsutvecklingen

att bromsa in. ”Låt mig börja med den mänskliga faktorn” annonserade national-ekonomen Ingmar Svensson under konferensen *Tekniken och morgondagens samhälle*. Det största hindret för samhällets ekonomiska utveckling var ”brist på tekniska kunskaper bland folket i allmänhet och speciellt brist på kvalificerade tekniker och företagsledare” (Svennilson, 1956:259). Den levande arbetskraften skulle anpassas för att möjliggöra samhällsutvecklingen. Människan skulle disciplineras för att bistå sina nya artificiella kollegor.

FIKTIONENS SOCIALA SYMBOLIK

Jag vill här återvända till den teckning som föranledde denna exposé. Låt oss minnas den industriella inramningen, roboten, den värnlösa människan och skylten på fabriksporten. Bildens meningsinnehåll byggdes upp kring relationen mellan tre huvudaktörer. Vi kunde se hur deras inbördes förhållanden utspelade sig inom ramen för vad vi här kan sammanfatta som arbetslivet (som vid denna tid i hög grad var synonymt med tillverkningsindustrin), och att det i detta triangel-drama i första hand var roboten och människan som stod i centrum. Det mekaniska vidundret ställdes mot den värnlöse mannen, varmed den tredje aktören, arbetsköparen, endast närvarade genom skylten ”hands wanted”.

Skylden är dock en betydelsebärande detalj som gör bildens innehåll till något mer än den enskilda människan och maskinen. Den iscensätter relationen mellan maskinen och människan som ett marknadsförhållande och illustrerar hur den olycksbådande maktbalansen dem emellan bygger på deras marknadsvärde. De

figurerar nämligen båda i egenskap av varor – arbetskraft och produktionsmedel – och betecknar de strukturella relationer runt vilka arbetslivet var organiserat. Att spänningen ligger i motsättningen mellan maskinen och människan vittnar om det välfärdspolitiska samförstånd som rådde i fråga om automationens nödvändighet. När investeringar i nya maskiner betraktades som självklara framställdes distinktionen och relationen mellan arbetsköparen och arbetstagaren som obetydlig och konfliktfri.

Kanske kan man utifrån detta tänka att oron över motsägelsefullheten i den samhällsform som å ena sidan utlovade människans frigörelse, och som å andra sidan tvingade människan att anpassa sig till samhällsutvecklingens behov sökte nya begripliga former. Maskinen förlänades mänskliga krafter och figurerade som den ekonomiska logikens ställföreträdare. Den skildrade hur tvångsmässiga investeringar i nya maskiner kommit att villkora tillvaron för den arbetande människan.

*

– ”Var den tecknade scenen sann eller påhittad?”, frågade jag inledningsvis. Genom att studera relationen mellan ett uppenbart fiktivt verk och den rådande nyhetsrapporteringen har jag här försökt illustrera hur de sakförhållanden som under en given tid hållits för sanna och det uppdiktade hämtat näring i varandra. I takt med att rådande villkor gett upphov till vaga förningar om framtiden har diktens fantasifoster bidragit till att förse dessa formlösa aningar med fasta konturer. 1950-talets fiktion om den nära förestående robotrevolutionen, kan på detta vis ses som ett sätt att göra de konturlösa förningarna om framtiden och dess upplevda motsägelsefullhet begripliga. ”Ro-

boten”, kunde för att återgå till artikelns inledande citat bli något fast och sakligt att förhålla sig till, att längta efter eller att frukta. Detta skulle bl.a. visa sig under det kommande 1960-talet, då löntagare (delvis i konflikt med rådande samförståndsanda) började kräva ”företagsdemokrati” och ökat medbestämmande i arbetslivet.

REFERENSER

Tryckta källor

Expressen, 1953/09/20, 25.

Expressen, 1955/02/21, 23.

Expressen, 1955/06/22.

Expressen, 1955/07/03.

Expressen, 1955/08/14.

Expressen, 1956/02/22.

Dagens Nyheter, 1955/01/02.

Aftonbladet, 1957/07/09.

Aftonbladet, 1955/11/17.

Svennilson, Ingvar, 1956. *Tekniken och morgondagens samhälle*. Stockholm: Tiden.

Velander, Edy, 1956. *Tekniken och morgondagens samhälle*. Stockholm: Tiden.

Litteratur

Arvastson, Gösta, 1987. *Maskinmänniskan: Arbetsförvandlingar i 1900-talets storindustri*. Göteborg: Korpen.

Bloch, Ernst, 1995. *The Principle of Hope*. New ed Cambridge, Mass.: MIT Press.

Carlsson, Anders, 1999. ”Tekniken – politikens frälsare? Om matematikmaskiner, automation och ingenjörer vid mitten av 50-talet”, i *Arbetarhistoria*. 1999, nr 92, s. 23–30.

Cohen, Marilyn (ed.), 2013. *Novel Approaches to Anthropology: Contributions to Literary Anthropology*. Lanham: Lexington books.

Eldh, Christer, 1996. ”A body out of step with the times: In the shadow of greenlegs”, i Lundin, Susanne & Åkesson, Lynn (red.), *Bodytime: On the Interaction of Body, Identity and Society*. Lund: Lund univ. Press.

Fägerborg, Eva, 1996. *Miljoner och my: Kunskapsyn och tänkande på en verkstadsindustri*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

- Godhe, Michael, 2004. "Ufon som ångestdämpare", i *Forskning och framsteg*, nr 1, 2004.
- Harvey, David, 2003. "The fetish of technology: Causes and consequences", i *Macalester International*, vol. 13, article 7.
- Isacson, Maths, 2007. *Industrisambället Sverige: Arbete, ideal och kulturarv*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Jameson, Fredric, 2002. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. London: Routledge.
- Lefebvre, Henri, 2009. *Dialectical Materialism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Levi-Strauss, Claude, 1955. "The structural study of myth", i *The Journal of American Folklore*, vol. 68, nr 270, Myth: A symposium. (Oct.–Dec., 1955), 428–444.
- Ramsten, Jonas & Godhe, Michael, 2010, *Möjliga världar: Tekniken, vetenskapen, science fiction*. Stockholm, Carlsson Bokförlag.
- Salomon, Kim, 2013. "Fiktionens utmaningar", i *Historisk tidskrift*. 133:3.
- Stattin, Jochum, 2008. *Näcken: spelman eller gränsvakt?*. 3. uppl. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Wikdahl, Magnus, 1992. *Varvets tid: arbetarliv och kulturell förändring i en skeppsbyggerstad*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Williams, Rosalind, 1990. *Notes on the Underground: An Essay on Technology, Society and the Imagination*, MIT Press, Cambridge, Mass.

SUMMARY

The Man and the Machine: Myth, Science and Fiction
(*"Robotrevolutionen", verkligheten och fiktionen*)

This article departs from a critical realist perspective to discuss how fiction could be understood as a way to make social contradictions and their subsequent collective experiences comprehensible. By studying the myth of "the man and the machine", it argues that such an approach allows a disruption of the otherwise rigid division between fact and fiction without deeming the dichotomy obsolete. Instead, by studying the relationship between fictional works and the current public debates, the article illustrates how the factual and fictional nurture each other as essential parts in the social production of reality. As the reality at hand gives rise to undefined anticipations, hopes and anxieties, the fictional accounts of the future provide these formless anticipations with fixed contours.

Keywords: human, robot, myth, ethnography, critical realism

Daniel Bodén, Ph.D., Ethnology, Department of cultural anthropology and ethnology, Uppsala University, Uppsala, Sweden.